

СТАНОВИЩЕ

От проф. д – р Веска Шошева

За дисертационния труд на Илияна Кирилова – Мутафова

на тема „Обучение в социални умения на деца с поведенчески проблеми, настанени във ВУИ и СПИ и кризисни центрове”, за присъждане на ОНС „доктор” по научната специалност „Специална педагогика”

Представеният дисертационен труд фокусира вниманието върху сложен, трудно реализиращ се и същевременно изключително налагащ се през годините проблем – този за поведенческите проблеми при подрастващите (малолетни и непълнолетни). Д – р Илияна Мутафова има изключителната възможност, благодарение на това, че е лекар със специалност психиатрия, да изследва динамиката на промяната при поведенческата девиантност непосредствено участвайки в процеса.

Дисертационният труд е разгърнат върху 196 страници основен текст. Библиографската справка е впечатляваща с включването на 308 източника на кирилица и латиница. В петте приложения са представени използваните в дисертационна процедура тестове.

Без да правя анализ на отделните глави, тъй като считам, че в подобен подход се губят основните акценти на една разработка, ще представя онези важни, логически реализирани от авторката моменти, които имат значение както в теоретичен, така и в практически аспект.

Когато се проследят резултатите отразени в 16 таблици, 13 фигури и 1 схема, несъмнено възникват въпроси, които кореспондират с замисъла на автора и неговите търсения на отговори, относно избора на подход и практически действия за реализирането на целта, както и отговор на издигнатите хипотези. Трябва да се отбележи, че дизайнът на изследването е конструиран много прецизно, като се тръгва от изведената актуалност на проблема, с очертаване на рисковите фактори, дефицитите в социалните умения при децата с поведенчески отклонения и се стигне до възможностите, които предоставя

психосоциалната интервенция и нейната значимост относно социалното учене. Коректно формулираните цел, задачи и хипотези много ясно определят параметрите на изследването.

В различните публикации, свързани с изследване на поведенческата девиантност и деликвентност в сравнително малко случаи (изключвайки медицинските изследвания) се фокусира вниманието върху коморбидността. В своята изследователска работа, без да дава превес на медицинската страна на проблема, Илияна Мутафова търси като причина за редица поведенчески проблеми придружаващите заболявания. Те са обект на вниманието и тогава, когато осъществява съответните обучителни процедури. Следва да се подчертае, че в цялата процедура е намерен баланса между медицинската, педагогическата и психологическата страна на проблема.

Социодемографската характеристика на участниците в изследването е изключително полезен ход, реализиран в дълбочина, с цел да се очертае същността на проблема в неговия социодемографски план. Изследователското поле по този начин става по – представително, носи характеристиките на задълбочен професионален поглед и позволява резултатите да се интерпретират, извеждащи връзката социална среда – възрастово психологическо развитие. Това е базата, върху която Илияна Мутафова по – късно анализира и резултатите от приложените диагностични методики – тест на БЕК, скала за тревожност на Хамилтън, тест на Бъз – Дюрки. Използваната анкетна карта и метода „ментална карта” допълват успешно всеки един детайл от изследването.

По – задълбоченото вникване в получените резултати поставя много въпроси, пряко свързани с педагогическата и социална работа с децата с поведенчески проблеми. Така например 54% от изследваните деца бележат начало на поведенческите си проблеми след 10та си година. При 46% началото на същите тези проблеми е преди 10та година. Подобни констатации поставят сериозния въпрос относно необходимостта от особено внимание за случващото се с децата в периода около и след 10та година. Поставя въпроса и в практически план относно идеята за закриване на ВУИ и СПИ, въпросът, относно това, какво ще се случи с тези деца, ако те продължават битуването си със своите връстници без подобни проблеми, въпроси за ранната диагностика на поведенческите отклонения и ранната работа в педагогически, психологически и социален план, кореспондираща с превенцията на отклоненията.

В този контекст авторката представя на вниманието ни възможностите за използване на „ментална карта”, като специфичен подход, транслиращ път към обучение в социални умения, а също така и като възможност за възпитаване у децата на самоанализ и самооценка относно попадането им в определена ситуация и способността им да овладеят подходящи умения за излизане от нея.

Без да абсолютизира приложимостта на менталната карта, докторантката използва тази относително неспецифична техника, която, както подчертава и самата тя, „е силно структурираща и напълно отговаряща на целта на изследването”.

Създаването на менталната карта е подход, чрез който се генерират идеи чрез визуални образи. В конкретната изследователска процедура, докторантката визуализира бягството от институция, като го поставя на централно място в картата и чрез въпросите „кой?”, „защо?”, „как?” и „какво?”, децата с поведенчески отклонения търсят възможни варианти и решения за предотвратяване на бягството. Към всичко това са добавени и специфични техники, като: инструкция, мониторинг, ролева игра, обратна връзка.

Идеята за използването на тази карта за обучение в социални умения на деца с поведенчески отклонения и поставянето на бягството като основен акцент в използването и е защитимо от гледна точка на това, че то е конкретна ситуация, директно свързваща се с поведенческите проблеми на децата и е обективно измеримо.

Тук е добре да се конкретизира факта, че независимо че в случая става въпрос за предотвратяване на бягства на деца с поведенчески отклонения от учебно – възпитателни институции – ВУИ, СПИ и кризисни центрове чрез обучение в социални умения на базата на ментална карта, то тя би могла да се използва и при деца, които не са настанени в подобен вид институции, но демонстрират бягство от дома или училището. Приложимостта и може да се осъществи както в ДПС, така и в МКБППМП.

Подобен извод има своята обективност и почива върху анализа на получените резултати. Независимо, че докторантката прави уговорка, че данните от изследването и направените изводи и препоръки се отнасят за деца с поведенчески проблеми, настанени във ВУИ, СПИ и кризисни центрове, убедено може да се твърди, че подобен подход, използван в процеса на социално учене, ще даде положителни резултати и при деца във от подобни учебно – възпитателни заведения. Това е една от препоръките ми към

докторантката, свързана с нейната бъдеща научно – изследователска дейност – разширяване на сферата на приложимост на използвания подход.

Като първо по рода си изследване в България на ефекта от обучение в социални умения чрез използване на сугестивна техника – ментална карта при деца с поведенчески проблеми, резултатите от изследването показват, че инструментът и методологията на изследването са подходящи за нашите условия.

Препоръките и изводите, свързани с използването на ментална карта показват, че този метод е ефективен и може да се прилага при работа с деца, настанени в институции. Нещо повече, той не изисква специално образование, може да се прилага към обучителни програми на възпитатели и социални работници.

Необходимо е, както посочва и докторантката, в зависимост от тежестта на поведенческото разстройство, завишаване на броя на включването на метода при работа с деца с такава характеристика. Нещо повече, необходим е комплексен подход при по – тежките форми на поведенчески отклонения, както и оценка на придружаващите състояния на депресивност, тревожност, агресивност и употреба на психоактивни вещества.

Поставените от Илиана Мутафова въпроси в дисертационното изследване са реплика към теорията и практиката и маркират параметрите за работа с деца с девиантно поведение в няколко посоки:

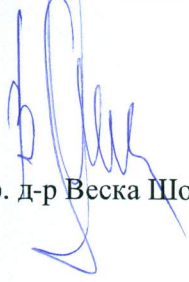
- Рискови фактори и психосоциални интервенции;
- Отношение на децата към травматични събития, в които те участват, степента на зрялост и адекватна оценка;
- Повишаване на родителския капацитет и създаване на материално – битови условия за реинтеграция на децата в семейството;
- Проблемът с умишлено нарушаване на общоприетите норми;
- Ниско равнище на усвоени социални умения и трудности в установяването на позитивни взаимоотношения с връстниците.

Като подчертавам още веднъж, че изследователската процедура е първа по рода си у нас в изучаването на проблема за влиянието на обучението чрез сугестопедични методи в социални умения при деца с поведенчески отклонения, настанени в институции, и като имам предвид прецизността, професионалния поглед и

обективния подход, с който е реализирана цялата изследователка процедура, предлагам на членовете на уважаемото научно жури да подкрепят с положителния си вот присъждането на ОНС „доктор” по научната специалност „Специална педагогика” на д – р Илиана Кирилова – Мутафова.

Рецензент:

Проф. д-р Веска Шошева

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'V. Shoseva', is written over the printed name of the reviewer.